

non est in divina essentia, nec aliqua res in Deo; sed secundum essentiam, in qua fundatur talis habitudo, hujusmodi conveniunt Deo ab aeterno, quasi habitualiter.

Ad secundum dicendum, quod essentia Dei non est patientia vel spes; nec hoc significatur, cum dicitur, Deus est spes nostra: sed significatur circa divinam essentiam habitudo causae respectu talis effectus in nobis. Unde simile est de his, et de aliis.

Ad tertium dicendum, quod *missus, incarnatus* et hujusmodi important duas habitudines, scilicet termini et principii: quarum una, scilicet habitudo principii, convenit toti Trinitati; unde dicimus, quod tota Trinitas mittit vel facit incarnationem; sed altera convenit alicui personae determinatae, propter quod hujusmodi nomina non de tota Trinitate dicuntur.

Ad quartum dicendum, quod Deus dicitur esse homo, in quantum suppositum divinae naturae, scilicet Filius, subsistit in humana natura per unionem. Haec autem unio, relatio quaedam est, realiter in creatura assumpta existens; quae quidem considerata secundum habitudinem ad terminum, sic terminatur ad personam Filii, in qua est facta unio; sed secundum habitudinem ad principium, sic refertur ad totam Trinitatem, quae unionem fecit.

ARTICULUS III.

Utrum habitudines designatae in nominibus dictis de Deo ex tempore, sint realiter in Deo. — (De pot. qu. 7, art. 10.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod habitudines designatae in istis nominibus, realiter in Deo sint. Nomen enim et ratio cui non subest aliquid in re, est vana vel falsa. Sed non vane et falso dicimus et cogitamus Deum dominum et creatorem. Ergo hujusmodi nomina habent relationes quas significant, respondentes sibi realiter in Deo.

2. Praeterea, illud quod est secundum rationem tantum, cessante intellectu ratiocinante non remanet. Sed si nullus esset ratiocinans, adhuc Deus esset dominus et creator. Ergo hujusmodi nomina significant aliquid realiter in Deo existens, et non secundum rationem tantum.

3. Item, omni relationi respondet suum correlativum, quod sibi opponitur. Sed cum dicimus creaturam servire, importatur aliqua relatio in creatura realiter existens. Ergo oportet oppositam relationem alicui ponere. Sed non est in creatura, quia tunc creatura esset domina sui ipsius, et creator sui ipsius; et oppositi respectus essent in eodem. Ergo oportet quod in Deo realiter ponatur oppositi respectus relationibus creaturae ad Deum.

4. Praeterea, illa relatio in quibus non est relatio secundum rem, invenimus esse ad aliquid secundum dici tantum, sicut scibile, de quo dicit Philosophus (3 Metaph., text. 20), quod est relatum quia aliud refertur ad ipsum. Sed de Deo dicuntur quaedam relativa quae sunt ad aliquid et secundum suum esse, ut dominus, rex, et hujusmodi. Ergo saltem illa aliquam relationem realem in Deo significant.

Contra, in Deo nihil est nisi aeternum; quia quidquid est in Deo, Deus est. Sed hujusmodi habitudines non sunt aeternae; propter quod nec no-

mina earum ab aeterno de Deo dicuntur. Ergo non sunt realiter in Deo.

Solutio. Respondeo dicendum, quod secundum theologos et philosophos verum est communiter, quod relationes quibus Deus ad creaturam refertur, non sunt in Deo secundum rem, sed secundum rationem tantum; quia intellectus noster non potest accipere aliquid relative ad alterum dici, nisi ipsum sub opposita habitudine intelligat.

Sciendum tamen est, quod ratio in intellectu rerum tripliciter se habet. Quandoque enim apprehendit aliquid quod est in re secundum quod apprehenditur, ut quando apprehenditur forma lapidis. Quandoque vero apprehendit aliquid quod nullo modo in re est, ut quando quis imaginatur chimaeram, vel aliquid hujusmodi. Aliquando autem apprehendit aliquid cui subest in re natura quaedam, non tamen secundum rationem qua apprehenditur; sicut patet quando apprehendit intentionem generis substantiae, quae in re est natura quaedam non determinata secundum se ad hanc vel ad illam speciem; et huic naturae apprehensa, secundum modum quo est in intellectu apprehendente, qui ex omnibus accipit unum quid commune in quibus invenitur natura illa, attribuit rationem generis, quae quidem ratio non est in re. Ita etiam est in hujusmodi relationibus, quas intellectus noster attribuit Deo. Invenit enim in ipso virtutem et essentiam et operationem, quae creatura producitur in ipsum relationem habens; et ideo essentiae illi vel operationi habitudinem attribuit, et secundum quod intelligit, nomina relativa imponit.

Unde patet responsio ad primum: quia intellectus noster neque cassus neque vanus est, quia habet aliquid respondens in re, quamvis non secundum modum quo est in ratione; sicut etiam intellectus mathematicorum non est falsus neque vanus est, quamvis nulla linea sit abstracta a materia in re, sicut ipsi considerant. Unde dicit Philosophus (2 Physic., text. 18): *Abstrahentium non est mendacium.*

Ad secundum dicendum, quod etiamsi nullus intellectus esset, adhuc in Deo esset; unde vere dominus et dici et intelligi posset, scilicet potentia coercendi subditos; sed non decretur vel intelligeretur Dominus secundum actum.

Ad tertium dicendum, quod relativorum invenitur triplex diversitas. Quaedam sunt quorum utrumque importat relationem non in re existentem sed in ratione tantum; sicut quando ens refertur ad non ens, vel relatio ad relationem, vel aliquid hujusmodi, ut supra, dist. 26, qu. 2, art. 1, dictum est. Quaedam vero quorum alterum importat relationem realem, et alterum relationem rationis tantum, sicut scientia et scibile. Et hujusmodi diversitatis ratio est, quia illud supra quod fundatur relatio, quandoque invenitur in altero tantum, et quandoque in utroque; ut patet quod relatio scientiae ad scibile fundatur supra apprehensionem secundum esse spirituale: Hoc autem esse spirituale in quo fundatur relatio scientiae, est tantum in sciente et non in scibili, quia ibi est forma rei secundum esse naturale; et ideo relatio realis est in scientia, non est in scibili. E contrario est de amante et amato; quia relatio amoris fundatur super appetitum boni; bonum autem non est aliquid existens tantum in anima, sed etiam in rebus. Unde dicit Philosophus (6 Metaph., text. 2), quod bo-

num et malum sunt in rebus; verum et falsum in anima; et ideo dicit Avicenna (tract. 5 Metaph., cap. 10), quod in amante et amato, in utroque relativorum est invenire dispositionem per quam refertur ad alterum; non in sciente et scibili; et ideo utrobique relatio realis est; sic etiam aequalitas, quae immediate fundatur supra quantitatem, quae in utroque est. Et quia omnes relationes creaturae ad Deum fundatur supra modum quo accipiuntur a Deo, qui in Deo non est, quia non consequuntur perfectum modum secundum quem Deus in eis operatur; ideo relationibus quae sunt in creatura, non respondet aliqua relatio in Deo realiter; sed relationi quam Filius accipit a Patre, respondet aliqua relatio in Patre; quia secundum unum et eundem modum et eandem rationem Pater dat, et Filius accipit naturam divinam.

Ad quartum dicendum, quod illud non facit ad propositum; quia de utrisque relativis invenitur aliqua quae importat relationem realem, et quae importat relationem rationis; sicut *idem* importat relationem rationis, quamvis sit relativum secundum esse; et scientia importat relationem realem, quamvis sit relativum secundum dici.

Expositio textus.

Ad quod dicitur potest, quod licet non coeperit ex tempore dominus esse temporis, coepit tamen esse dominus temporis. Intentio solutionis est, quod Deus coepit esse dominus temporis quando coepit esse tempus; unde sicut tempus non coepit esse in tempore vel ex tempore; ita nec Deus dicitur dominus temporis ex tempore vel in tempore. Et dicit: *In tempore, ut designet habitudinem mensurae;* quia sicut locatum est in loco ut in mensuratione, ita et in tempore. *Ex tempore* vero dicit, in quantum tempus est mensura includens suum mensu-

rum; unde oportet quod ad utramque partem excedat; et ideo quae semper sunt, in quantum semper sunt, non mensurantur tempore, sed quae quandoque sunt, ut dicit Philosophus (4 Physic., text. 114). Et ideo quae mensurantur tempore, sunt ex tempore, quia tempus praecedit ipsa. Tempus autem non mensurat tempore, sicut nec locus loco; et ideo tempus nec in tempore incipit nec ex tempore; sed aliorum quae incipiunt in tempore vel ex tempore, est Deus dominus in tempore vel ex tempore; et aliqua talia sunt, sicut hoc et illud generatum; quamvis etiam universum semper fuisset, ut quidam philosophi (1) posuerunt. Unde hoc quaerere non pertinet ad propositum, quia utrumlibet verum sit, habetur propositum, quod Deus est dominus ex tempore, ad minus aliquorum.

Hic potest solvi quaestio superius proposita: Magister hanc questionem moverat, distinct. 15, et solvit hic per ea quae dicta sunt, quia hujusmodi nomina quae dicuntur de Deo ex tempore, important relationes non reales in Deo existentes, sed secundum rationem et nomen. Et ideo cum Spiritus sanctus dicitur dari a se, in creatura est relatio realis quae refertur ad totam Trinitatem ut ad principium, et ad Spiritum sanctum ut ad terminum, per modum exemplaritatis; sed in Spiritu sancto non est relatio nisi secundum rationem; et non est inconveniens quod tali ratione aliquid ad seipsum referatur, ut cum dicitur idem eidem idem.

(1) *Ad marginem edit. Venetae, an. 1805.* De Aristotele intelligere videtur, 8 Physic., text. 4. *Addit Nicolai in notis:* Pata Socrates et Plato, et utriusque sectatores, qui materiam ex qua mundus factus est, Deo coaequam astruxerunt, ut lib. 3 haereticarum Fabularum, cap. 4, et init. 3, Theodoros insinuat; quoniam Aristoteles ea mens plane fuit quod aeternus fuerit mundus, ut videre est lib. 8 Physic., cap. 1, ubi ex professo id probat, ac lib. 1 et 2 de caelo idem plane concludit.

DISTINCTIO XXXI.

Quomodo dicatur Filius aequalis Patri, an secundum substantiam, an secundum rationem; ita et similis.

Praeterea considerari oportet, cum tres personae coaequales sibi sint, utrum relative hoc dicatur, an secundum substantiam; et si relative, utrum secundum relationem, an secundum essentiam, considerata sit aequalitas: deinde quid sit ipsa aequalitas. Ad quod dicimus, quia sicut simile nihil sibi est (similitudo enim, ut ait Hilarius (lib. de Synodis in princ.) sibi ipsi non est) ita et aequale aliquid sibi non dicitur; ac per hoc sicut simile, ita et aequale relative dicitur. Dicitur ergo relative Filius aequalis Patri, et utriusque Spiritus sanctus, propter summam simplicitatem essentiae et unitatem. Aequalis est ergo Filius Patri secundum substantiam et non secundum relationem. Unde Augustinus (in 3 lib. de Trin., cap. 6) ait: « Querimus, secundum quid aequalis sit Patri » Filius. Non secundum hoc quod ad Patrem dicitur Filius, » aequalis est Patri. Restat ergo ut secundum id aequalis sit » quod ad se dicitur. Quiddam autem ad se dicitur, secundum substantiam dicitur. Restat ergo ut secundum substantiam sit aequalis. Eadem ergo est utriusque substantia. » Item (in lib. 6, cap. 4): « Satis est videre, nullo modo Filium » aequalem esse Patri, si in aliquo, scilicet quod pertineat ad » significandum ejus substantiam, inaequalis invenitur. In » omnibus ergo aequalis est Patri Filius, et est ejusdem substantiae. Aequalis est etiam Spiritus sanctus, et in omnibus » aequalis, propter summam simplicitatem illius substantiae. » Ex his perspicuum fit quod secundum substantiam Filius est aequalis Patri, et utriusque Spiritus sanctus, et appellatio tantum relativa est. Aequalitas ergo Patris et Filii non est relatio, vel notio, sed naturalis unitas et identitas.

Hic quomodo dicatur similis, et quid sit similitudo.

Hoc idem etiam dicimus de simili et similitudine. Cum enim dicitur Filius similis Patri, relative quidem dicitur, sed similis est Patri propter similitudinem essentiae. Est ergo appellatio tantum relativa; similitudo vero est indifferentes essentiae. Unde quibusdam non indote videtur, nomine aequalitatis vel similitudinis, non aliquid poni, sed removeri; ut ea ratio dicatur Filius aequalis Patri, quia nec major est eo nec minor; et hoc propter unitatem essentiae: ita et similis dicitur quia nec diversus nec alienus nec in aliquo dissimilis; et hoc propter essentiae simplicitatem. Non ergo secundum quod Filius est genitus a Patre, aequalis vel inaequalis est Patri, nec similis vel dissimilis; sed aequalis et similis secundum substantiam.

De sententia sancti Hilarii, qua in Trinitate personarum propria ostendit.

Non est igitur hic praetermittendum, quod vir illustris Hilarius proprietates personarum assignans (2 de Trin., in princ.) dicit, in Patre esse aeternitatem, speciem in imagine, usum in munere. Quae tamen difficultatis sunt verba, ut in eorum intelligentia atque explanatione vehementer laboraverit Augustinus, ut ipse ostendit (in lib. 6 de Trin., cap. 10), ita dicens: « Quilam cum vellet brevissime singularum in » Trinitate personarum insinuare propria: Aeternitas est, » inquit, in Patre, species in imagine, usus in munere. Et » quia non medicis auctoritatis in tractatione Scripturarum » et assertionem fidei, vir extitit (haec enim Hilarius in libris » suis posuit) horum verborum, id est Patris et imaginis et

« numeris, aeternitatis, speciei et usus, abditam scrutatur
 « intelligentiam, quantum valeo, non eum secutum arbitror
 « in aeternitatis vocabulo nisi quod Pater non habet Patrem
 « de quo sit; Filius autem de Patre est ut sit, atque ut illi
 « coaequatus sit. Imago enim, si perfecte implet illud cuius
 « imago est, ipsa coaequatur ei, non illud imagini suae: in
 « qua imagine speciem nominavit (credo propter pulchritu-
 « dinem) ubi tanta est congruentia, et prima aequalitas et
 « prima similitudo, nulla in re dissidens et nullo modo inae-
 « qualis et nulla ex parte dissimilis, sed ad identitatem res-
 « pondens ei cuius imago est; ubi est prima et summa vita,
 « cui non est aliud vivere et aliud esse, sed idem; et primus
 « ac summus intellectus, cui non est aliud vivere et aliud
 « intelligere, sed idem, hoc est unum, tanquam verbum per-
 « fectum cui non desit aliquid, et ars quaedam omnipotentis
 « et sapiens Dei, plena omnium rationum viventium inom-
 « mutabilium, et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno,
 « cum quo unum. Ibi novit omnia Deus quae fecit per ipsam.

Hic de Spiritu sancto, quare unus dicitur.

« Est autem ineffabilis quidam complexus Patris et ima-
 « ginis, qui non est sine perfectione, sine caritate, sine gaudio.
 « Illa ergo dilectio, delectatio, felicitas vel beatitudo, si tamen
 « aliqua humana voce digne dicitur, usus ab illo appellata
 « est breviter. Et est in Trinitate Spiritus sanctus, non genitus
 « sed genitoris genitricis suavitas, ingenti largitate atque
 « ubertate perfundens omnes creaturas pro captu earum.
 « Itaque illa tria, et a se invicem determinari videntur, et
 « in se infinita sunt. Qui videt hoc, vel ex parte, vel per
 « speculum in aenigmate, gaudet cognoscens Deum, et gratias
 « agit. Qui vero non videt, tendit per pietatem fidei
 « ad videndum, non per caecitatem ad calumniandum: quoniam
 « unus est Deus, sed tamen Trinitas. » Ecce habes qualiter
 « verba Hilarii praemissa accipienda sint, licet tantae sint pro-
 « funditatis, ut, etiam sublimi expositione, vix aliquatenus ea
 « intelligere valeat humanus sensus, cum et ipsa eorum explana-
 « tio quam hic Augustinus edidit plurimum in se habeat
 « difficultatis et ambiguitatis.

*Quod secundum hanc expositionem non distinguuntur ibi
 proprietates personarum tres.*

« Non enim secundum praemissam expositionem distinguuntur
 « hic tres illae proprietates superius assignatae dist. 26, 27 et
 « 28, sed ipsae hypostases distinctae ab invicem monstrantur.
 « Aeternitatis tamen nomine eadem videtur designata proprietas
 « quae notat hoc nomen *ingenitus*. Sed videmus quid sit quod
 « ait: « Imago si perfecte implet, cuius imago est, ipsa coaequan-
 « tur ei, non illud suae imagini. » Videtur enim dicere, quod
 « Filius, qui est imago Patris, Patri coaequatur, non Pater Filio,
 « cum et Filius dicitur aequalis Patri in Scriptura, et Pater
 « Filio. Sed Filius hoc habet a Patre, ut sit ei aequalis; Pater
 « autem non habet a Filio: et tamen Filius plene ac perfecte
 « aequalis est Patri, id est imago ei (1) cuius est imago.

*Quare dicitur Hilarius propria personarum assignasse in
 praedictis verbis, cum ibi non sint expressae proprietates.*

« Propria ergo personarum in praedictis verbis assignasse
 « dicitur Hilarius, quia relativa nomina personarum posuit, scilicet
 « Patris, imaginis, et numeris: quae relative dicuntur de
 « personis, et proprietates notant quibus distinguuntur personae.
 « Ita enim dicitur Spiritus sanctus unus relative sicut donum.
 « Verumtamen ipsas proprietates aliis tribus nominibus non
 « significavit, juxta praedictam Augustini expositionem, nisi solo
 « nomine aeternitatis: quod non ipsam paternitatem, sed eam
 « voluit intelligi notionem qua dicitur ingenitus.

*Quod earumdem personarum distinctionem notat Augustinus
 aliis verbis sine expressione trium personarum.*

« Illud etiam scire oportet, quod earumdem trium persona-
 « rum distinctionem Augustinus ostendit, ut volens, sine expres-
 « sione illarum trium proprietatum superius commemoratarum, in
 « 1. lib. de Doctrina christi. cap. 3, sic ait: « In Patre est
 « unitas, in Filio aequalitas, in Spiritu sancto unitatis aequi-
 « tatisque concordia: et haec tria unum omnia propter Patrem,
 « aequalia omnia propter Filium, connexa omnia propter
 « Spiritum sanctum. Itaque Pater et Filius et Spiritus sanctus,
 « et singulus quisque horum Deus est, et simul omnes unus

(1) Al. ejus.

« Deus; et singulus quisque horum plena substantia est et
 « simul omnes una substantia. Pater nec Filius est nec Spi-
 « ritus sanctus; et Filius, nec Pater est nec Spiritus sanctus;
 « Spiritus sanctus nec Pater est nec Filius; sed Pater tantum
 « Pater, et Filius tantum Filius, et Spiritus sanctus tantum
 « Spiritus sanctus. Eadem tribus aeternales, eadem incommu-
 « tabilitas, eadem majestas, eadem potestas. » In his verbis
 « aperte insinuat personarum trium distinctionem.

Quare Patri attribuitur unitas, et Filio aequalitas.

« Sed plurimos movet quod Patri attribuitur unitatem, Filio
 « aequalitatem. Cum enim unitas dicitur secundum substan-
 « tiam, non tantum in Patre est, sed etiam in Filio et in Spi-
 « ritu sancto; et aequalitas una est Patris et Filii et Spiritus
 « sancti. Cur ergo Patri attribuitur unitas, et Filio aequalitas?
 « Forte eadem ratione attribuitur Patri unitas, secundum Au-
 « gustinum, qua supra eadem aeternitas, secundum Hilarium:
 « quia videlicet Pater ita est ut ab alio non sit, et quia Filium
 « genuit unum secum Deum, et Spiritus sanctus ab eo procedit,
 « unus cum eo Deus. Unitas ergo in Patre esse dicitur, qui,
 « nec est aliquid aliud a quo sit (non enim ab alio est) nec
 « ab eo aliquis vel aliquid est ab aeterno, quod unum cum ea
 « non sit; Filius enim et Spiritus sanctus unum sunt cum Patre.
 « Unde veritas ait (Joan. 10, 30): « Ego et Pater unum
 « sumus. »

*Quare Pater et Filii dicuntur esse unum, vel unus Deus,
 sed non unus: quia res eiusdem naturae recte possunt
 dici unum simpliciter esse, et cum adjectione: res vero
 diversae naturae non possunt dici unum, nisi dicatur
 quid unum.*

« Hic dici oportet, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus
 « recte dicuntur esse unum, et unus Deus; sed non unus. Res
 « enim duae vel plures, recte possunt dici unum esse, si sint
 « unius essentiae et earum una sit natura; unus autem vel
 « una, non potest dici de diversis rebus, nisi addatur quid
 « unum vel una: quo addito, recte potest dici de rebus et unius
 « et diversae substantiae. Unde Augustinus (in 6. lib. de Tri-
 « nit., cap. 5) sic ait: « Nescio utrum inveniantur in Scri-
 « pturis dictum, Unum sunt, quorum est diversa natura. Si
 « autem et aliqua plura sunt ejusdem naturae, et diversa
 « sentiant, non sunt unum inquantum diversa sentiant. Cum
 « ergo sic dicitur unum et non addatur quid unum, et plura
 « unum dicuntur, eadem natura atque essentia non diffidens
 « neque dissentiens significatur. Unde Paulus et Apollo, qui
 « et ambo homines erant, et idem sentiebant, unum esse
 « dicuntur, cum dicitur (1 Corinth. 5, 8): « Et qui
 « plantat, et qui rigat unum sunt. Cum vero additur
 « quid unum, potest significari, aliquid esse pluribus unum
 « factum, quamvis diversa natura sit; sicut anima et corpus
 « non possunt utriusque dici unum (quod enim tam diversum?)
 « nisi addatur vel subintelligatur, quid unum, scilicet unus
 « homo. Unde Apostolus (1 Corinth. 6, 17): « Qui adhuc est
 « iniqui, Dominus, spiritus unus est. Non dixit: Unus est vel
 « unum sunt: sed addidit, Spiritus. Diversi sunt enim na-
 « tura spiritus hominis et spiritus Dei; sed inherendo fit
 « spiritus hominis unus spiritus cum Deo: quia particeps fit
 « veritatis et beatitudinis illius. Si ergo de his qui diversae
 « substantiae sunt, recte dicitur quod sint unus spiritus:
 « quanto magis qui unus substantiae sunt, recte dicuntur
 « unus Deus esse? Pater ergo et Filius unum sunt, utique
 « secundum unitatem essentiae; et unus Deus. » In quo et
 « Ariana haeresis damnatur, quae Patrem et Filium et Spi-
 « ritum sanctum, ut ait Augustinus in lib. de Haeres. (haeres. 49),
 « non vult esse unius ejusdemque substantiae aequae na-
 « turae, vel, ut expressius dicitur, essentiae, quae Graece di-
 « citur *ousia* sed Filium esse creaturam; nec non et Sabelliana,
 « quae, ut ait Augustinus in eodem lib. (haeres. 51) dicebat,
 « Christum eundem ipsum et Patrem et Spiritum sanctum
 « esse, ut esset Trinitas nominum sine subsistentia perso-
 « narum. » Utramque pestem, ut ait Augustinus (super Joan.
 « tract. 26), edidit veritas dicens (Joan. 10, 30): « Ego et
 « Pater unum sumus. Utrumque audi et advertite, et unum, et
 « sumus: et a Charybdi et a Scilla liberaberis. Quod enim
 « dixit: Unum, liberat te ab Ario: quod dixit, Sumus, libe-
 « rat te a Sabellio. Si unum, ergo non diversum; si sumus,
 « ergo Pater et Filius. Sumus enim non dicitur de uno;
 « nec unum de diverso: Erubescant ergo Sabelliani, qui
 « dicunt, ipsum esse Patrem qui est Filius, confundentes
 « personas: qui et dicti sunt Patripassiani, quia dicunt Pa-
 « trem fuisse passum. Ariani vero dicunt aliquid Patrem esse,
 « aliquid Filium, non unum substantiam, sed duas: Patrem

« majorem, Filium minorem. Noli hoc dicere tu, catholice.
 « In medio ergo naviga: utrumque periculosum latus devota,
 « et dicit: Pater Pater est, et Filius Filius est. Alius Pater, alius
 « Filius; sed non alius; immo hoc ipsum, quia unus Deus. »
 « Ecce ostensum est, quare unitas in Patre esse dicitur, cum
 « tres unum sint.

*Quare dicitur esse aequalitas in Filio, cum sit una ae-
 qualitas trium.*

« Nunc videamus quare aequalitas dicitur esse in Filio,
 « cum una et summa aequalitas sit trium. Hoc ideo forte di-
 « ctum est, quia Filius genitus est a Patre aequalis genenti
 « et dono quod ab utroque procedit: et ideo illa tria dicuntur
 « esse aequalia propter Filium. Filius enim habet a Patre ut
 « sit ei aequalis et Spiritui sancto; et Spiritus sanctus ab utro-
 « que habet ut sit aequalis utrique. Hoc autem sine assertionis
 « supercilio et majoris intelligentiae praedictio dicimus, valentes

in apertura tam clausuram sermonum peritiores audire quam
 aliquid aliis influere.

*Quare in Spiritu sancto dicitur esse utriusque concordia
 vel connexio.*

« Quod autem in Spiritu sancto dicitur esse utriusque con-
 « cordia, et per eum omnia connexa, facilius est intelligentia
 « nobis, praemissa ad mentem revocantibus. Supra enim, dist.
 « 40, secundum auctoritates sanctorum dictum est, quod Spi-
 « ritus sanctus amor est, quo Pater diligit Filium, et Filius
 « Patrem. Recte ergo Spiritus sanctus dicitur connexio vel con-
 « cordia Patris et Filii, et per eum omnia connexa. Unde Au-
 « gustinus (in 3. lib. de Trin., cap. 11): « Communio quae-
 « dam consubstantialis Patris et Filii amorum Spiritus san-
 « ctus. » Idem (in 7. lib. de Trin., cap. 5): « Spiritus san-
 « ctus est summa caritas, utrumque conjungens, nosque
 « subjungens. »

Divisio textus.

« Postquam determinavit de propriis personarum,
 « hic determinat de appropriatis ipsarum; et dividitur
 « in partes duas: in prima determinat appropriata
 « personarum; in secunda inquirat quomodo secundum
 « illa appropriata divinae personae ab invicem com-
 « parentur, 32 distinctae: *Hic oritur quaestio*. Prima
 « in duas: in prima determinat significationes quo-
 « rumdam nominum quae personis divinis approp-
 « riantur; in secunda prosequitur diversas sanctorum
 « appropriationes, ibi: *Non est igitur hic praetermit-
 « tendum*. Circa primum tria facit: primo inquit
 « de significatione hujus nominis *aequalitas*; secundo
 « de simili et similitudine, ibi: *Hoc idem etiam di-
 « cimus de simili et similitudine*; tertio ex dicitur ap-
 « probat quorundam sententiam, ibi: *Unde quibus-
 « dam non indocte videtur nomine aequalitatis vel
 « similitudinis non aliquid poni, sed removeri*.

« Non est igitur hic praetermittendum. Hic ponit
 « appropriata personarum; et dividitur in partes duas:
 « in prima ponit appropriationem Hilarii; in secunda
 « appropriationem Augustini, ibi: *Illud etiam scri-
 « oportet*. Circa primum duo facit: primo ponit approp-
 « riationem Hilarii cum expositione Augustini; secundo
 « Magister removet quaedam dubia circa expo-
 « sitionem Augustini, ibi: *Non enim secundum praem-
 « issam expositionem distinguuntur hic tres illae
 « proprietates superius assignatae*.

« Illud etiam scri oportet. Hic ponit approp-
 « riationem Augustini; et circa hoc duo facit: primo nar-
 « rat appropriationem; secundo inquit appropriation-
 « nis rationem, ibi: *Sed plures movet quod Patri
 « attribuit unitatem, Filio aequalitatem*. Et circa hoc
 « facit tria: primo ostendit quare Patri appropriatur
 « unitas; secundo quare Filio aequalitas, ibi: *Nunc
 « videamus quare aequalitas dicitur esse in Filio*;
 « tertio, quare Spiritui sancto, connexio, ibi: *Quod
 « autem in Spiritu sancto dicitur esse utriusque con-
 « cordia . . . facilius est intelligentia*. Circa primum
 « duo facit: primo quaerit quare unitas Patri approp-
 « riantur; secundo qualiter unitas in divinis praedi-
 « cetur in neutro vel in masculino genere, ibi: *Hic
 « dici oportet, quod Pater et Filius et Spiritus san-
 « ctus recte dicuntur esse unum, et unus Deus*.

QUAESTIO I.

« Hic quatuor quaeruntur: 1.º de aequalitate;
 « 2.º de appropriatione in communi; 3.º de ratione
 « appropriationis Hilarii; 4.º de appropriatione Au-
 « gustini.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum aequalitas ponat aliquid in divinis.

« Circa primum, suppositis his quae supra de
 « aequalitate dicta sunt, 19 distinctae, quaest. 1, art. 1,
 « quaeritur, utrum aequalitas in divinis aliquid ponat;
 « et videtur quod sic. Quidquid enim est in Deo
 « et in creaturis, nobilissimum est in Deo quam in crea-
 « turis. Sed aequalitas et similitudo in creatura ali-
 « quid ponunt. Ergo et in Deo.

« 2. Praeterea, Arius damnatus est, quia aequa-
 « litatem personarum negavit. Non autem fuisset haereticus,
 « nisi aliquid negasset quod in Deo est. Ergo
 « aequalitas in divinis aliquid positive praedicat.

« 3. Item, aequalitas videtur esse una essentia
 « in tribus personis indifferens, ut in littera dicitur.
 « Sed essentia indifferens, aliquid positive est in Deo.
 « Ergo videtur quod et aequalitas.

« 4. Praeterea, aequalitas est relatio quaedam.
 « Sed relatio aliquid positive praedicat, et non privative.
 « Ergo videtur quod aequalitas aliquid positive
 « praedicat.

« Contra est quod a Magistro in littera dicitur.
 « Praeterea, Philosophus dicit (in 3. Metaphysic.,
 « text. 26), quod aequale opponitur magno et parvo
 « sicut duae privationes; unde etiam per privationem
 « aequale definitur. Sed privatio nihil positive praedi-
 « cat. Ergo nec aequalitas.

« Solutio. Respondeo dicendum, quod aequalitas
 « est relatio quaedam fundata supra unitatem quan-
 « titatis; et in divinis fundata supra unitatem essentiae,
 « prout significatur nomine quantitatis virtualis,
 « ut cum dicitur magnitudo, vel aeternitas vel po-
 « tentia. Unde de aequalitate dupliciter convenit loqui:
 « aut quantum ad unitatem quantitatis, quae est causa
 « ipsius; aut quantum ad relationem consequentem.
 « Si quantum ad unitatem quantitatis, supra quam
 « fundatur talis relatio, sic ratio ejus consistit in
 « privatione, sicut et ratio unitatis, ut supra dictum
 « est, dist. 24, quaest. 1, art. 5: et ideo dicit Phi-

losophus (3 Metaphys., text. 6), quod aequale opponitur privative magno et parvo, sicut unum multo; et idem in littera innuitur. Si autem consideretur aequalitas quantum ad relationem, sic aequalitas in creaturis aliquid realiter ponit in utroque extremorum; sed in divinis personis nihil, nisi secundum rationem. Cujus ratio est, quia si poneret aliquam relationem reale in personis, aut hoc esset ex parte essentiae quae communis est, aut ex parte relationum, quibus distinguuntur. Non autem habet ex parte essentiae quod sit relatio realis: quia essentia est una et eadem numero, et idem ad seipsum non refertur aliqua relatione reali, ut supra dictum est, dist. 26, quaest. 2, art. 1. Nec etiam ex parte personarum relationibus constitutarum, quia relatio non refertur per aliquam relationem reale mediam; quia sic esset abire in infinitum. Et ideo dico cum Magistro, quod aequalitas non ponit nisi relationem secundum nomen vel secundum rationem, cum de Deo dicitur; sed verum est quod aliquid ponit, scilicet unitatem essentiae, non quod sit de intellectu eius, sed quod praesupponitur ad intellectum ipsius, sicut est in privativis, et in illis quae dicuntur de Deo ex tempore.

Ad primum igitur dicendum, quod ex parte unitatis universaliter sumptae, secundum quod unum convertitur cum ente, nec in Deo nec in creatura aequalitas aliquid positive praedicat; sicut nec unitas, ut supra dictum est, dist. 24, quaest. 1, art. 3. Sed quia in creaturis supposita aequalitatis sunt absoluta, ideo referuntur ad invicem per relationem reale mediam: quod in divinis non competit.

Ad secundum dicendum, quod quamvis aequalitas sit secundum rationem, relatio tamen habet aliquid in re respondens, ratione cuius dicitur haeretice quae aequalitatem negat; sicut et qui negat Deum esse Dominum, quamvis illa relatio nihil secundum rem ponat in Deo.

Ad tertium dicendum, quod sicut in creaturis aequalitas non est una quantitas plurium, sed relatio includens talem unitatem; ita in divinis aequalitas non est una essentia, sed relatio secundum intellectum, consequens essentiae unitatem.

Ad quartum dicendum, quod illa relatio non potest esse realiter in Deo; et ideo non sequitur quod aliquid ponat ex hoc quod relative dicitur.

ARTICULUS II.

Utrum attributa essentialia huiusmodi debeant appropriari divinis personis. — (1 p., qu. 39, art. 7.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod huiusmodi essentialia attributa personis divinis appropriari non debeant. Quod enim pluribus commune est, nulli eorum debet appropriari. Sed omnia attributa sunt communia tribus personis. Ergo etc.

2. Praeterea, de similibus idem est iudicium. Sed omnia haec attributa significant essentiam communem. Ergo videtur quod omnia debeant appropriari, vel nullum; et quod omnia uni personae approprientur.

3. Item, appropriatum secundum rationem sequitur proprium, quia proprium cadit in ratione

appropriati. Sed attributa essentialia non sequuntur propria secundum intellectum; quia possunt intelligi propriis non intellectis, sicut est apud infideles. Ergo non debent dici appropriata.

4. Praeterea, nihil est faciendum a nobis quod possit in errorem fidei vergere. Sed si aliquid commune approprietur uni, potest vergere in errorem fidei, ut credatur aut tantum illi aut magis illi personae convenire. Ergo non debemus attributa essentialia personis appropriare.

Contra est auctoritas Hilarii et Augustini in littera.

Praeterea, processiones personarum distinguuntur et nominantur secundum diversas rationes attributorum, in quantum dicimus quod Spiritus sanctus procedit per modum voluntatis, et Filius per modum naturae. Ergo unum attributum, cui competit ratio processionis personae, potest illi personae appropriari.

Solutio. Respondeo dicendum, quod de appropriatione dupliciter convenit loqui: aut ex parte nostra, aut ex parte ipsius rei; et utrobique invenitur convenientia. Quamvis enim attributa essentialia communia sint tribus, tamen unum secundum rationem suam magis habet similitudinem ad proprium unius personae quam alterius, unde illi personae appropriari potest convenienter. Verbi gratia. Potentia habet in ratione sua principium; et ideo appropriatur Patri, qui est principium non de principio; et sapientia Filio, qui procedit ut verbum; et bonitas Spiritui sancto, qui procedit ut amor, cuius objectum est bonum; et ita similitudo appropriati ad proprium personae, facit convenientiam appropriationis ex parte rei, quae esset etiam si nos non essemus; sed ex parte nostra facit convenientiam utilitas consequens. Invenitur enim distinctio et ordo in attributis divinis et in personis; sed differenter; quia in personis est distinctio et ordo realis, sed in attributis secundum rationem. Unde quamvis per attributa non possimus sufficienter devenire in propria personarum, tamen inspicimus in appropriatis aliquam similitudinem personarum, et ita valet talis appropriatio ad aliquam fidei manifestationem, quamvis imperfectam; sicut etiam ex vestigio et imagine sumitur aliqua via persuasiva ad manifestationem personarum.

Ad primum igitur dicendum, quod ex hoc quod convenit omnibus aliquid attributum, probatur sufficienter quod non sit proprium unius personae, non tamen quod non sit personae appropriatum; quia haec praepositio *ad*, quae venit ad compositionem vocabuli, notat accessum cum quadam distantia; unde, secundum Augustinum (lib. 1 Retract., cap. 26), homo qui ita imitatur Deum quod semper invenitur distantia similitudinis, dicitur imago et ad imaginem; Filius autem qui imitatur Patrem sine aliqua dissimilitudine, dicitur imago et non ad imaginem. Et propter hoc, quia huiusmodi attributa accedunt per similitudinem ad rationem propriam, et distant per communitatem, recte appropriata dicuntur.

Ad secundum dicendum, quod quamvis omnia attributa essentialia sint unum re, tamen differunt ratione, et secundum rationem suam habent similitudinem vel ad originem personarum, ut potentia, quae est principium productionis, vel ad determinatum modum originis, ut bonitas ad processionem amoris, et ad processionem verbi sapientiae; et ita

diversis personis possunt ista appropriari. Sed essentia de ratione sua neque originem neque aliquid ad modum originis pertinens dicit; et ideo non appropriatur.

Ad tertium dicendum, quod appropriatum potest sumi dupliciter: aut materialiter, id est id quod appropriatum est; et sic illud attributum non sequitur rationem proprii; aut formaliter, id est in quantum appropriatum est; et sic in ratione sua propria, proprii rationem includit.

Ad quartum dicendum, quod appropriando attributa essentialia determinatis personis, non excludimus alias personas, nec gradum participationis constituimus; sed tantum ostendimus similitudinem in ratione appropriati ad proprium personae, et ex hoc non sequitur error.

QAESTIO II.

Circa tertium duo quaeruntur: 1.º de ratione appropriationis Hilarii; 2.º de expositione Augustini quantum ad hoc quod dicit, quod imago coaequatur ei cuius est imago, et non e converso: utrum in divinis sit mutua aequalitas; sed hoc supra, 19 dist., habitum est.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Hilarius convenienter appropriet aeternitatem Patri, speciem Filio, usum Spiritui sancto.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod appropriatio Hilarii sit incompetentis. Quia, secundum Augustinum (6 de Trin., cap. 10), huiusmodi appropriationes fiunt ad excludendum errorem; et ideo Patri attribuitur potentia ne infirmus eredarer, sicut patres apud nos propter senectutem. Sed circa aeternitatem Patris nullus erravit, sicut circa aeternitatem Filii, ut Arius. Ergo aeternitas magis esset approprianda Filio, quam Patri.

2. Praeterea, secundum aequivoca non attenditur aliqua similitudo. Sed aeternitas privat principium durationis, innascibilitas autem privat principium originis. Cum igitur appropriationes fiant secundum similitudinem ad propria, videtur quod Patri non sit attribuenda aeternitas, quia est innascibilis.

3. Si dicas, quod aeternitas appropriatur Patri, quia importat ex consequenti proprietatem Patris, scilicet innascibilitatem, quamvis principaliter significet divinam essentiam; contra. Quaecumque notionale additur essentiali, non potest totum praedicari de persona cui non convenit illa notio; sicut Deus genitus non praedicatur de Patre. Si igitur aeternitas aliquo modo in intellectu suo includeret innascibilitatem, nullo modo Filio conveniret, quod est Arianae impietas.

4. Item, secundum Dionysium (4 capit. de divin. Nomin.), pulchrum et bonum se consequuntur. Unde videtur quod omnia pulchrum et bonum appetunt; unde secundum nomen in Graeco etiam propinqua sunt, quia bonum dicitur καλός, pulchrum καλλός (1). Sed bonitas non appro-

priatur Filio, sed Spiritui sancto. Ergo nec species vel pulchritudo.

5. Praeterea, uti est referre aliquid ad obtinendum hoc quo fruendum est. Sed Spiritus sanctus est ipsum fruibile, et non refertur ad aliud sicut ad finem. Ergo usus non debet sibi appropriari.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in appropriatione Hilarii, ponuntur tria propria nomina personarum, scilicet Pater, imago, minus, vel donum, et hoc patet ex praedictis, dist. 8 qu. 1 art. 1; et ponuntur tria appropriata, scilicet aeternitas, quam dicit esse in Patre sicut appropriatam sibi; et species, id est pulchritudo, quam dicit esse in imagine, id est in Filio, qui proprie imago est, ut supra habitum est, dist. 28, quaest. 2, art. 5; et usum, quem dicit esse in munere, scilicet in Spiritu sancto, qui donum est.

Ratio autem huiusmodi appropriationis haec est. Aeternitas enim in ratione sua habet duo, scilicet quod sit principium omnis durationis, in quantum est prima mensura: unde ab ipsa fluit et aeternum est tempus; et sic habet similitudinem ad propria Patris, quae conveniunt sibi in quantum ipse est principium vel per generationem vel per spirationem, scilicet ad paternitatem et communem spirationem. Habet etiam in ratione sua privationem principii, et in hoc convenit cum proprietate Patris, quae competit sibi secundum quod est auctor, vel non de principio, scilicet innascibilitate.

Ad rationem autem pulchritudinis duo concurrunt, secundum Dionysium (4 capit. de divin. Nomin.), scilicet consonantia et claritas. Dicit enim, quod Deus est causa omnis pulchritudinis in quantum est causa consonantiae et claritatis, sicut dei-mus homines pulcros qui habent membra proportionata et splendorem colorem. His duobus addit tertium Philosophus (4 Ethic., cap. 6) ubi dicit, quod pulchritudo non est nisi in magno corpore; unde parvi homines possunt dici commensurati et formosi, sed non pulchri. Et secundum haec tria, pulchritudo convenit cum propriis Filii: in quantum enim Filius est imago perfecta Patris, sic est ibi consonantia perfecta; est enim aequalis et similis sine inaequalitate et dissimilitudine; et hoc tangit Augustinus (lib. 6 de Trin., cap. 10), ubi dicit: *Ubi est tanta convenientia (1), id est maxima et prima aequalitas, et prima similitudo.* In quantum vero est Filius verus, habet perfectam naturam Patris; et ita etiam habet magnitudinem quae consistit in perfectione divinae naturae, ut supra dictum est, dist. 19, quaest. 1 art. 2; unde dicit Augustinus (loc. cit.) quod ibi est *perfecta (2) et suavia vita.* Sed in quantum est verbum perfectum Patris, habet claritatem quae irradiat super omnia et in quo omnia resplendent. Unde dicit Augustinus, quod est tamquam verbum perfectum. Potest etiam totum accipi ex verbis Augustini secundum rationem consonantiae, quae triplex in eo considerari potest: id est consonantia ipsius ad Patrem cui potentia est aequalis et similis, et hoc tangit Augustinus (loc. cit.) ubi dicit: *Prima aequalitas.* Item consonantia sui ad seipsum, in quantum omnia attributa in eo non differunt, sed unum sunt; et hoc tangit ubi dicit (ibid.): *Cui non est aliud vive-*

(1) Adnotat Nicolai: Immo bonum et pulchrum uno et eodem nomine καλός, et καλός bonus masculive, sed pulchritudo καλλός.

(1) Augustinus congruentia.
(2) Augustinus prima.

re et aliud esse, sed idem est esse et vivere. Item consonantia ad res creatas, quarum rationes in eo sunt, et unum sunt in eo sicut ipse est unum cum Patre: et hoc tangit (loc. cit.) ibi: *Et omnes unum in ea, sicut ipsa unum de uno cum quo unum.*

Usus etiam de ratione sua duo habet. Primum quod est assumptum in facultate voluntatis; et sic convenit Spiritui sancto in quantum est amor: et hoc tangit Augustinus (loc. cit.) cum dicit: *Ille ergo dilectio (1), delectatio, felicitas vel beatitudo . . . est in Trinitate Spiritus sanctus.* Habet etiam aliud quod est ordinatum ad alterum: et iste etiam ordo competit Spiritui sancto, in quantum ipse amor, qui est Spiritus sanctus, non tantum est in Filio, sed redundat in omnes creaturas, secundum quod competit sibi nomen doni: et hoc tangit Augustinus cum dicit (ibid.): *Ingenti largitate atque ubertate perfundens omnes creaturas pro captu earum.*

Ad primum igitur dicendum, quod una et principalis ratio est appropriationis, scilicet similitudo ad proprium, ut dictum est in corp. art.; sed possunt esse multae consequentes utilitates; quarum unam Augustinus tangit; unde ex hoc non potest concludi quod aliquid debeat appropriari Patri vel Filio, nisi ad ratio principalis.

Ad secundum dicendum, quod in aequivoce quae per fortunam sunt et casum, ut *causis*, non attenditur similitudo aliqua; sed in aequivoce quae dicuntur per respectum ad unum principium attenditur aliqua similitudo analogiae vel proportionis; et talis est multipliciter hujus nominis principium; unde etiam Philosophus (3° Metaph., text. 1.) docet reducere omnia hujusmodi ad unum primum principium.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa non valet.

Ad quartum dicendum, quod pulcritudo non habet rationem appetibilis nisi in quantum induit rationem boni: sic enim et verum appetibile est, sed secundum rationem propriam habet claritatem et ea quae dicta sunt, quae cum propriis Filii similitudinem habent.

Ad quintum dicendum, quod usus, ut supra dictum est, dist. 1. quaest. 1. art. 2. sumitur dupliciter. Communiter, prout uti dicitur assumere aliquid in facultatem voluntatis, et striete, prout dicitur relationem in finem. Et primo modo sumitur hic, quo continet in se etiam fructum, ut hic dicitur quod felicitas vel beatitudo ad usum pertinet. Nihilominus tamen competit proposito, et secundum quod habet rationem ordinis non quidem in finem, sed in effectum, in quo bonitas divina per Spiritum sanctum uberrime effunditur.

QUAESTIO III.

Circa quartum duo quaerantur: 1.º de ratione appropriationis Augustini; 2.º de hoc quod dicit quod omnia sunt unum propter Patrem.

(1) Al. Quod illa declaratio Filii, etc.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Augustinus convenienter appropriet unitatem Patri, aequalitatem Filio, nexum Spiritui sancto. — (1 p., qu. 59, art. 5.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod appropriatio Augustini (2 de Doct. christ. cap. 3) sit incompetens. Supra enim, 10 dist., quaest. 1, art. 3, dictum est, quod Spiritus sanctus est unitas duorum. Ergo videtur quod unitas non Patri, sed Spiritui sancto approprietur.

2. Praeterea, appropriatio est secundum similitudinem ad proprium. Illi ergo personae debet appropriari unitas, in qua minus de pluralitate invenitur. Sed maxima pluralitas notionum invenitur in Patre, qui habet tres notiones, minima in Spiritu sancto, qui habet unam tantum. Ergo unitas Spiritui sancto et non Patri appropriari debet.

3. Praeterea, unitas causa est aequalitatis. Si igitur unitas Patri appropriatur, et aequalitas sibi appropriari debet, et non Filio.

4. Item, secundum convenientiam in natura vel in forma magis attenditur similitudo quam aequalitas. Sed Filius in quantum est genitus a Patre, habet naturam et formam Patris: et similiter imago et verbum habet similitudinem ejus ad quod dicitur. Ergo magis debet appropriari Filio similitudo quam aequalitas.

5. Praeterea, nexum proprie dicitur de Spiritu sancto. Sed aeternitas et aequalitas non proprie dicitur de Patre et Filio. Ergo videtur quod appropriatio non sit uniformis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod appropriatio Augustini bona est, et ratio appropriationis haec est. Unitas enim, quantum ad id quod positive dicit, habet rationem principii secundum quod est principium numeri: et ita habet similitudinem cum duabus proprietatibus Patris, scilicet cum paternitate et communi spiratione quibus dicitur principium Filii et Spiritus sancti. Secundum autem quod ratio ejus consistit in negatione, sic negat divisionem, et per consequens compositionem praesistentem; et ita negat rationem principii: quia ea in quae aliquid dividitur, sunt principia integritatis ipsum; et ita unitas habet similitudinem cum innascibilitate, sicut et aeternitas, ut dicit Magister. Similiter etiam aequalitas secundum proprium modum suae processionis convenit Filio, ut patet in omnibus nominibus personalibus ipsius Filii. Ex eo enim dicitur Filius quod recipit aequalem et eandem naturam quam habet generans: similiter etiam imago includit in se rationem aequalitatis; et similiter verbum perfectum. Ita etiam nexum convenit Spiritui sancto ex modo suae processionis in quantum est amor Patris et Filii, quo ununtur, et etiam est connectens nos Deo, in quantum est donum.

Ad primum igitur dicendum, quod differt unitas et unum; quia unitas est quod ex pluribus unum effectum est; unde unio importat relationem quamdam plurium secundum quod in uno conveniunt; sed unum absolute dicitur. Unde dicendum, quod unitas, secundum quod ponitur pro unum plurium in uno amore, attribuitur Spiritui sancto: secundum autem quod absolute sumitur in quantum est principium, habet similitudinem ad proprium Patris: unde appropriatur Patri.

Ad secundum dicendum, quod tres notiones in Patre non sunt tres res, sed tres rationes innotescendi: unde pluralitas notionum non impedit quin sibi unitas approprietur; et praecipue cum ratio unitatis cum omnibus notionibus ejus similitudinem habeat.

Ad tertium dicendum, quod aequalitas non est unitas, sed relatio unitatem consequens; et ideo appropriatur Filio, qui adaequat Patrem procedens ab eo: quamvis non approprietur sibi unitas.

Ad quartum dicendum, quod sicut aequalitas appropriatur Filio, ita et similitudo: sed Augustinus posuit aequalitatem, quia in divinis aequalitas includit similitudinem, et non e converso. Cum enim in divinis non sit quantitas nisi virtutis, quae fundatur in aliqua forma; sequitur ut quaecumque conveniant in quantitate virtuali, conveniant in forma; et ita, si sunt aequalia, quod sint similia. Sed non convertitur: quia aequalitas privat excessum, quem non privat similitudo; unde duo quorum alter altero alior est, sunt similes in albedine, sed non aequales.

Ad quintum dicendum, quod nexum vel connexio amoris proprium est Spiritus sancti. Sed quia quaecumque conveniunt in aliquo uno, possunt dici connexa in illo; ideo connexio absolute dicta non importat nisi convenientiam quamdam; et sic non est proprium Spiritus sancti, sed appropriatum. Si tamen sumeretur ut est proprium, non esset magnum inconveniens, quod assignatio non est uniformis simpliciter: quia hujusmodi attribuuntur personis in quantum sunt appropriata, et sic accedunt ad rationem propriam; unde proprium et appropriatum in quantum appropriatum, non habent rationem difformitatis.

ARTICULUS II.

Utrum omnia sint unum propter Patrem.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur falsum quod dicit Augustinus (loc. cit.). Cum enim haec praepositio *propter* importet habitudinem alicujus causae; cum dicitur quod omnia sunt unum propter Patrem, ad importat habitudinem quasi efficientis, aut quasi formae. Si quasi formae, tunc falsum est; quia Filius, formaliter loquendo, non est unus cum Patre, sed essentia divina, vel proprietate sua, vel seipso. Si quasi efficientis, sic idem erit dictum *propter Patrem*, ac si diceretur quod habet unitatem a Patre. Sed sicut habet unitatem a Patre Filius, ita et aequalitatem. Ergo sicut dicuntur omnia unum propter Patrem, ita dicuntur omnia aequalia propter Patrem; et sic distinctio nulla esset.

2. Praeterea, quidquid sit de Patre, constat quod Filius nullam rationem principii habeat respectu Patris. Si ergo haec praepositio *propter* importat habitudinem alicujus principii, videtur omnino falsum quod dicit, quod omnia sunt aequalia propter Filium.

3. Item, sicut idem est Deo sapere quod esse; ita idem est esse aequalem Deo quod esse. Sed non potest dici quod omnia sint in divinis propter Filium. Ergo nec quod omnia sint aequalia.

Contra est quod in littera dicitur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod dictum Augustini potest verificari dupliciter: scilicet quan-

tum ad proprietatem personarum et quantum ad numerum ipsarum. Si enim consideremus numerum, sic unitas statim in Patre invenitur; et ideo propter eum, in quo primo unitas invenitur, secundum ordinem naturae, omnia dicuntur unum. Sed binarius personarum primo invenitur in Filio, qui procedit alius a Patre, et similiter aequalitas, quae primo in duobus invenitur; et propter hoc omnia per Filium aequalia dicuntur, sicut propter eum in quo primo aequalitas invenitur. Sed in Spiritu sancto primo invenitur ternarius, et similiter connexio, quae tria requirit, duo connexa et unum connectens; et propter hoc omnia dicuntur connexa propter Spiritum sanctum. Si autem consideremus proprietates personarum, in Patre invenitur ratio principii quasi primi: et quia in qualibet natura invenitur unum principium non de principio, a eujus unitate est quod una in omnibus natura propagetur, omnia dicuntur unum propter Patrem; et hoc videtur tangere Hilarius in quadam notula (ut in exposit. text. hujus dist. habetur). Si consideremus proprium Filii, secundum omnia propria sua convenit sibi quod adaequet vel coaequet Patrem, et in quantum Filius et in quantum verbum et in quantum imago. Sicut autem dicimus quod relationes quae sunt ad creaturam, resultant ex creaturis in quantum referuntur in Deum; ita etiam relationes quibus Pater refertur ad Filium, suppositis relationibus distinguendis, resultant ex hoc quod Filius refertur ad Patrem; et propter hoc Pater dicitur aequalis Filio, in quantum Filius coaequat Patrem: et ex hoc etiam sequitur quod Spiritus sanctus sit aequalis utrique. Nisi enim Filius qui est principium Spiritus sancti, esset aequalis Patri, nullo modo aequalem amorem spiraret; et ita quodammodo ex aequalitate Filii resultat aequalitas in tota Trinitate. Similiter etiam proprium est Spiritus sancti quod procedat ut amor, et amor habet rationem nexus; et ideo omnia dicuntur propter Spiritum sanctum connexa. Posset tamen brevius exponi, ut diceretur, quod sunt omnia unum propter Patrem, id est propter unitatem essentiali quae appropriatur Patri, et sic de aliis.

Ad primum igitur dicendum, quod cum dicitur quod omnia sunt unum propter Patrem, *ly propter* non tantum dicit habitudinem principii per modum efficientis, sed etiam per modum formae, in quantum unitatem principii sequitur unitas formae, scilicet divina essentia, qua in divinis omnia unum sunt.

Ad secundum dicendum, quod sicut creaturae non sunt principium Dei, quamvis dicatur Deus relative, propter hoc quod ad ipsum creaturae referuntur, quia hujusmodi relationes non sunt reales in Deo, ita etiam non sequitur quod Filius sit principium Patris, quia aequalitas non ponit in Deo relationem realem.

Et per hoc etiam patet responsio ad tertium. Non enim dicuntur omnia esse aequalia propter Filium quia Filius sit principium aequalitatis in Patre, sed ut dictum est in corp. art.

Expositio textus.

Praeterea considerari oportet. Tria quaerit de aequalitate. Primum utrum dicatur relative, vel absolute. Ad hoc respondet, quod relative, ibi: *Ad quod dicimus.* Secundo quaerit, secundum quid at-

tendatur aequalitas, utrum secundum unitatem essentiae, vel secundum unitatem relationis; et ostendit quod secundum unitatem essentiae; et ideo aequalitas secundum essentiam dicitur; et hoc ibi: *Est tamen aequalis Patri Filius*. Tertio quaerit quid sit aequalitas, et ad hoc respondet, quod est relatio in Deo secundum nomen tantum, ibi: *Et appellatio tantum relativa est*.

Imago enim si perfecte implet illud cuius imago est, ipsa coaequatur ei, non illud imagini suae. Ex hoc videtur quod in divinis non sit mutua aequalitas, si Pater suae imagini non coaequatur. — Sed dicendum, quod sicut Filius est aequalis Patri, ita et Pater Filio, cum quantitas virtualis perfecte sit in utroque. Sed coaequare dicit motum ad coaequalitatem; et quamvis in divinis non sit motus, est tamen ibi acceptio aequalitatis; et quia Filius accipit aequalitatem a Patre et non e converso, ideo Filius coaequatur Patri et non e converso.

Identitatem (1) id est omnia idem in natura. Hilarius lib. de Synod.: *Imago est ejus ad quem coimaginatur species indifferens*. Haec notula inducitur ad ostendendum quod imago coaequatur ei cuius est imago: in qua notula duo facit Hilarius: primo ponit definitiones imaginis quae patent ex his quae dicta sunt, 28 dist.; secundo ex illis definitionibus concludit duas conclusiones; per quarum unam ostenditur distinctio Filii a Patre ex hoc quod imago ad aliquid refertur; et hoc ibi: *Est ergo Pater et Filius, quia imago Patris est Filius*: per secundam vero ostenditur unitas naturae propter speciem indifferentiam, quae est de ratione imaginis, et hoc ibi: *Qui imago (2) est, ut vere imago sit, speciem necesse est et naturam et essentiam in se habent auctoris*.

Alia notula: *Si quis innascibilem (3) et sine initio dicat Filium tanquam duo sine principio sive duo innata dicens, anathema sit*. Haec notula inducitur ad ostendendum quomodo omnia sunt unum propter Patrem, et est intentio Hilarii dicere, quod cum in qualibet natura sit unum principium non de principio, si aliquis poneret in divinis duos innascibiles, poneret duas naturas, et ita duos deos. Sed oportet ut secundum ordinem unius naturae sit relatio in unum principium non de principio qui est Pater: *Ininitabile*, id est initiativum (4):

(1) In editione Parisiensis an. 1660 curante Nicolai: "Sed ad identitatem respondens ei cuius imago est: ubi (supple) est prima, et summa vita, cui non aliud vivere, aliud esse, sed idem est, idem, omnia idem in natura. Ex Hilario porro in libro de Synodis adversus Arianos notulae plures addi possunt, quas ex definitione vel expositione fidei Synodicae collegi; ac hinc et inde sparsim, nec eadem serie, quae hic planius explicavit. Prima notula: *Imago est ejus ad quem coimaginatur species indifferens*: vel potest ad rem corespondendam imaginata et indifferente similitudo etc. Haec notula inducitur etc. Ad magisquam autem sequentem notam appingit. Quae in Magistri textu non habetur, et hic ex abundantia quaerit ab Angelico interprete ad pleniorum expressionem praedictorum. Prius autem sic tantum: a Hilario lib. de Syn. *Imago est, etc.* Haec notula inducitur etc. obscuro plane sensu ac implicato, quem divinarum oportuit, et hic supplere. Haec ille.

(2) Al. *Imago etc.*

(3) Al. *Si quis innascibilem etc.* Non Hilarii, sed Synodi verba esse ab Hilario explicata con. 26 notat idem Nicolai.

(4) *In initiativum* (vel fortasse ad unum ininitabile seu ininitabile) omnium initium per Filium universa referuntur. Ita expers notula inducitur etc. Ad magisquam autem sequentem notam appingit. Quae in Magistri textu non habetur, et hic ex abundantia quaerit ab Angelico interprete ad pleniorum expressionem praedictorum. Prius autem sic tantum: a Hilario lib. de Syn. *Imago est, etc.* Haec notula inducitur etc. obscuro plane sensu ac implicato, quem divinarum oportuit, et hic supplere. Haec ille.

(5) Al. *Si quis innascibilem etc.* Non Hilarii, sed Synodi verba esse ab Hilario explicata con. 26 notat idem Nicolai.

Ex innascibili essentia, id est ex Patre innascibili qui est essentia.

Omnia haec gradu referuntur ad Deum. Contrarium est quod supra dixit Hieronymus, 25 dist., quod in divinis personis non est gradus. Et dicendum, quod hic ponit duplicem relationem: unam creaturae ad Filium, et in hac relatione est gradus; et aliam Filii ad Patrem, in qua non est gradus. Potest tamen dici quod gradus large sumitur pro ordine.

Alia notula. *Omibus creaturis substantiam voluntas Dei contulit, sed naturam Filio dedit ex impassibili ac non nata substantia, perfecta nativitas*. Haec notula inducitur ad ostendendum quomodo Pater et Filius unum sunt in natura; quod probat sic. Quia principium creationis rerum est voluntas; et ideo tales fecit Deus res quales voluit, et non qualis ipse est in natura sua. Sed principium generationis Filii est natura Patris. Ergo oportet quod Filius non solum sit talis qualem Pater voluit, sed qualis Pater est in natura; unde dicit: *Sed genitus in substantia Dei, id est Filius*, qui est natus de natura Patris, *attulit*, id est accepit, *secundum originem*, id est per generationem, *essentiam naturae*, id est talem essentiam qualis est natura Patris, *non essentiam voluntatis*, id est qualem voluntas habuit, *secundum creaturas*, id est sicut creaturae acceperunt.

Alia notula. *Minus forte (1) expresse videtur de indifferenti similitudine Patris et Filii locuta esse Synodi fides; maxime cum de Patre et Filio et Spiritu sancto ita senserit significatam in nominibus propriam uniuscujusque nominatorum substantiam et ordinem et gloriam, ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum*. Hoc inducitur ad ostendendum quomodo omnia connexa sunt per Spiritum sanctum. Et intentio Hilarii est recitare quod quaedam Synodus fuit congregata contra Sabellianos, qui dicebant eandem esse personam Patrem et Filium et Spiritum sanctum; contra quos Synodus, ad hoc ut distingueretur ordo personarum et gloria, vel dignitas personalis, et substantia, id est hypostasis, confessa est esse Patrem et Filium et Spiritum sanctum per substantiam tria, et per consonantiam unum. Et acceperunt substantiam, non pro essentia, ne divisionem essentiae, secundum Arianos, inducerent; sed pro hypostasi, ut Sabellianam confusionem excluderent. Et dixerunt quod sunt per consonantiam unum, inquam uniuertate amore, qui est Spiritus sanctus.

Quae veritatem Patris (2) et Filii et Spiritus sancti, nominum numero eluderet. Sabelliana haeresis dixit, istis nominibus distinctis *Pater et Filius et Spiritus sanctus*, quae in Scriptura inveniuntur, non subjacere aliquam in re distinctionem; et quod eadem res habuit nomen *Pater et Filius et Spiritus sanctus*; ex quo sequebatur quod non esset veritas nominum: quia nulla res vere sit ipsius pater est.

Alia notula. *Cum Deum Patrem necessario confitemur, et absolute Christum Dei Filium Deum praedicamus; non possunt secundum naturae indifferentiam non esse unum*. Haec notula inducitur

capit omnium Filius est, sic et capit Filii Deus: et quod proinde ad unum Deum omnia gradu referuntur. Objici vero potest, contrarium esse quod Hieronymus dixit supra etc.

(1) Al. tantum: *Unius forma etc.*

(2) Al. tantum: *Qua veritatem Pater etc.* Supple ex Hilario: *Volentes eam impietatem perimere quae etc.*

etiam contra Sabellianos et Arianos. Dicit enim simul, quod cum nos nominemus Filium Deum sicut et Patrem, et non dicamus plures Deos, sed unum; constat quod essentia Patris et Filii est una, cuius nomen est unum, id est singulariter praedicitur; quia uterque dicitur Deus. Sed ex hoc non sequitur quod non sit aliqua persona genita, quae accipit essentiam eandem numero a persona generante.

Religiosa unitas (1), id est fidelis confessio qua

(1) Al. *unio*.

DISTINCTIO XXXII.

Utrum Pater vel Filius Spiritu sancto diligat, cum diligere idem Deo sit quod esse.

Hic oritur questio ex praedicta deducta. Dictum est enim supra (dist. 40), atque sanctorum auctoritatibus ostensum, quod Spiritus sanctus est communio Patris et Filii, et amor quo Pater et Filius se invicem diligunt. Ideo quaeritur, utrum Pater vel Filius per Spiritum sanctum diligat. Quod utique videtur oportere dici secundum auctoritates supra postas, quibus ostenditur, Spiritum sanctum esse quo genitus a genitore diligitur, genitoremque suum diligit. Sed e contra, si Pater vel Filius deatur diligere per Spiritum sanctum, videtur esse per Spiritum sanctum, quia non est aliud Deo esse et aliud diligere, sed idem: quia, ut ait Augustinus (in 13 lib. de Trin., cap. 3), si quilibet secundum qualitates in illa simplici natura dici videtur, secundum essentiam est intelligendum, ut bonus, magnus, immortalis, sapiens, diligens, et huiusmodi. Ideoque si Pater vel Filius diligit per Spiritum sanctum, per ipsum Spiritum esse videtur: neque tantum essentia sua diligit, sed etiam dono.

Haec questio insolubilis est, humanarum superans sensum, in qua auctoritates sibi occurrunt.

Hic quaestio, cum altitudinem nimiae profunditatis continet, id solum respondens quod Augustinus significare videtur, scilicet quod Pater et Filius se diligant, et unitatem servant, non solum essentia sua, sed suo dono proprio: quod licet supra possum sit (dist. 40), iterum tamen non piget, quia sic expedit. Ait ergo Augustinus (in 6 lib. de Trin., cap. 3), ita: *Manifestum est quod non aliquis duorum est quo uterque conjungitur, quo genitus a genitore diligitur, genitoremque suum diligit, sicut non participatione, sed essentia sua, neque dono superioris alieius, sed suo proprio servantes unitatem pacis*. Ecce hic dicit, quod essentia sua et dono suo servant unitatem. Idem (in 13 lib. de Trin., cap. 7), ait: *In illa Trinitate quis audeat dicere, Pater nec se nec Filium nec Spiritum sanctum diligere, nisi per Spiritum sanctum?* Hic aperte ostendit, Patrem non tantum per Spiritum sanctum diligitur. Non autem simpliciter dicit, Patrem non diligitur per Spiritum sanctum.

Utrum Pater sit sapiens sapientia quam genuit, sicut diligit amore qui ab ipso procedit.

Praeterea diligenter investigari oportet, utrum Pater sapiens sit sapientia quam genuit, quae tantum Filius est: quod videtur a simili posse probari. Si enim Pater diligit amore qui ab ipso procedit, cur non et sapientia vel intelligentia quam ipse genuit, sapit vel intelligit? Hanc quaestionem urgere videtur (ut ait Augustinus in 6 lib. de Trin., cap. 1), quod scripsit Apostolus dicens (1 Corinth. 1, 24), *Christum Dei virtute et Dei sapientiam*. Ubi quaeritur, utrum ita sit Pater sapientiae et virtutis suae, ut haec sapientia sapiens sit quam genuit, et haec virtute potens quam genuit. Sed absit ut ita sit, quia si hoc est, ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam quam genuit, sapiens dicitur Pater; alioquin non ipsa ab illo, sed ille ab ipsa est. Si enim sapientia quam genuit, causat esse illi ut sapiens sit, etiam ut sit ipse, illi causa est: quod fieri non potest, nisi genuendo eam, aut faciendo. Sed nec genitricem nec condi-

nomen Dei singulariter, non communiter (1) praedicatur. *Non ademit*, id est non abstulit, *personae genitae essentiam*, id est personam Filii geniti, quae est essentia, *constitutam*, id est natam ex essentia Patris *indeficientis* (2) naturae.

(1) Al. et communiter.

(2) *Melius* indifferentis, ut habet editio Nicolai, in qua etiam subditur id est ex essentia Patris, qui natura non differt a Filio etc.

tricem, Patris nullo modo quisquam dixerit sapientiam: quid enim est insensius? Ergo Pater ipsa sapientia est qua sapiens est, Filius vero dicitur sapientia Patris et virtus Patris, non quia Pater per eum sit sapiens vel potens; sed quia Filius sapientia et virtus est de Patris sapientia et virtute. Ex his ergo patet quod Pater non est sapiens sapientia genita, sed seipso sapientia ingenita.

Utrum Filius sit sapiens sapientia genita, vel ingenita.

Post haec quaeri solet a quibusdam, utrum Filius sit sapiens sapientia genita, vel ingenita. Si enim non est sapiens sapientia genita, nec seipso sapiens est. Si vero sapientia genita sapiens est, non videtur sapiens esse sapientia ingenita: et ideo non videtur esse sapiens a Patre, cum a Patre habeat omnia. Ad quod dicitur, quod una est sapientia Patris et Filii et Spiritus sancti, sicut una essentia: quia sapientia in illius naturae simplicitate est essentia; et tamen Filius tantum est sapientia genita, et Pater tantum est sapientia ingenita, et sapientia genita est de sapientia ingenita, vel a sapientia ingenita. Et cum idem sit ibi esse quod sapientem esse, relinquatur ut sapientia genita sit sapiens de sapientia ingenita. Non ergo Filius dicitur sapientia Dei, tanquam ipse solus intelligens sit vel sapiens sibi et Patri et Spiritu sancto: quia, ut ait Augustinus (in lib. 13 de Trin., cap. 7), *si solus ibi Filius intelligit et sibi et Patri et Spiritu sancto, ad illam reditur absurditatem, ut Pater non sit sapiens de seipso, sed de Filio; nec sapientia sapientiam genuit; sed ea sapientia Pater dicitur sapiens esse, quam genuit*. Ubi enim non est intelligentia, nec sapientia potest esse. Ideoque si Pater non intelligit ipse sibi, sed Filius intelligit Patri, profecto Filius Patrem sapientem facit. Et si hoc est Deo esse quod sapere, et ea illi est essentia quae sapientia, non Filius a Patre (quod verum est), sed a Filio potius Pater habet essentiam: quod absurdissimum atque falsissimum est. Est ergo Deus Pater sapiens ea, quae ipse est, sua sapientia, et Filius sapientia Patris est, sapiens de sapientia quae est Pater de quo est genitus Filius. Ita et Pater est intelligens ea, quae ipse est, sua intelligentia: non enim esset sapiens qui non esset intelligens. Filius autem intelligentia Patris de intelligentia genitus est, quae est Pater, de qua et intelligens est. Proinde de Pater est sapientia, et Filius sapientia, et uterque una est sapientia; et tamen solus Pater est ingenita sapientia, et Filius solus genita sapientia; nec tamen alia sapientia Pater, alia sapientia Filius, sed una eademque est, sicut Pater est Deus ingenitus, et Filius est Deus genitus; neque Deus genitus est Deus ingenitus. Non ideo tamen alius Deus est Pater, alius Filius, sed unus Deus uterque, non autem unus. Alius est enim genitus, sed non alius Deus; immo uterque unum, sive unus Deus. Ita non est sapientia genita sapientia ingenita; sed alia est sapientia genita, alia ingenita; non tamen est alia sapientia, sed una eademque sapientia.

An Filius sit sapiens seipso, vel per seipsum.

Ex praedictis constat quod Filius non est sapiens a se neque de se, sed de Patre et a Patre. Quaeri autem solet, utrum Filius sit sapiens seipso, vel per seipsum. Quidam dicunt multiplicem hic fieri intelligentiam; et ideo distinguen-